

Kapitel 7 Differentialformer.

Vi hoppar över materialet om Lie-derivata i kap. 5 och Frobenius sats i kap. 6, vi kommer tillbaka till Lie-derivatan senare. Vi hoppar även över det material i kapitel 7 som har med Frobenius sats att göra.

Alternierande tensorer: Låt V vara vektorrum av dimension n över $\mathbb{R}$ och låt $T \in \mathcal{T}^k(V)$. T sägs vara *alternierande* (skevsymmetrisk) om

$$T(v_1, \dots, v_i, \dots, v_j, \dots, v_i, \dots, v_j, \dots, v_k) = -T(v_1, \dots, v_j, \dots, v_i, \dots, v_i, \dots, v_j, \dots, v_k)$$

eller ekvivalent om $T(v_{\sigma(1)}, \dots, v_{\sigma(k)}) = \text{sign}(\sigma)T(v_1, \dots, v_k)$.

Vi använder notationen $\Omega^k(V) = \{T \in \mathcal{T}^k(V), T \text{ alternierande}\}$.

Om $f : V \rightarrow W$ linjär gäller att $f^* \mathcal{T}^k(W) \rightarrow \mathcal{T}^k(V)$ inducerar avbildning $f^* : \Omega^k(W) \rightarrow \Omega^k(V)$.

Låt $T \in \mathcal{T}^k(V)$. Definiera

$$\text{Alt}T(v_1, \dots, v_k) = \frac{1}{k!} \sum_{\sigma} \text{sign}(\sigma) T(v_{\sigma(1)}, \dots, v_{\sigma(k)})$$

Alt blir projektion $\mathcal{T}^k(V) \rightarrow \Omega^k(V)$, d.v.s. Alt linjär och $\text{Alt}(\text{Alt}(T)) = \text{Alt}(T)$. Speciellt om $\omega \in \Omega^k(V)$ gäller $\text{Alt}(\omega) = \omega$ (Prop. 1).

Wedge produkt: Låt $\omega \in \Omega^k(V)$, $\eta \in \Omega^\ell(V)$, Definiera $\omega \wedge \eta \in \Omega^{k+\ell}(V)$ genom

$$\omega \wedge \eta = \frac{(k+\ell)!}{k!\ell!} \text{Alt}(\omega \otimes \eta)$$

D.v.s. $\wedge$ blir den antisymmetriserade tensorprodukten. Normaliseringen ovan gör att $\wedge$ blir associativ (Thm 2.).

Egenskaper: Låt $\{\epsilon_1, \dots, \epsilon_n\}$ bas för V , $\{\epsilon^1, \dots, \epsilon^n\}$ dual bas. Då är

$$(1) \quad \{\epsilon^{i_1} \wedge \dots \wedge \epsilon^{i_k}, 1 \leq i_1 < \dots < i_k \leq n\}$$

bas för $\Omega^k(V)$. Detta gäller ty $\epsilon^{i_1} \otimes \dots \otimes \epsilon^{i_k}$ bas för $\mathcal{T}^k(V)$ och därför spänner $\text{Alt}(\epsilon^{i_1} \otimes \dots \otimes \epsilon^{i_k})$ som är av formen (1) upp $\Omega^k(V)$. Ser att (Thm. 3)

$$\dim \Omega^k(V) = \binom{n}{k} = \frac{n!}{k!(n-k)!}$$

Obs. att $\Omega^0(V) = \mathbb{R}$, $\Omega^1(V) = V^*$, $\dim \Omega^n(V) = 1$.

Vidare, om $\omega \in \Omega^k(V)$, $\eta \in \Omega^\ell(V)$,

$$\omega \wedge \eta = (-1)^{k\ell} \eta \wedge \omega$$

(ser detta genom att betrakta $\epsilon^{i_1} \wedge \dots \wedge \epsilon^{i_k} \wedge \epsilon^{j_1} \wedge \dots \wedge \epsilon^{j_\ell}$ räkna teckenbyten när man successivt permuterar elementen).

Låt $\omega_1, \dots, \omega_k \in \Omega^1(V) = V^*$. Då gäller att $\{\omega_1, \dots, \omega_k\}$ är linjärt oberoende $\Leftrightarrow \omega_1 \wedge \dots \wedge \omega_k \neq 0$. (Cor. 4.)

Determinanten: Låt $a_1, \dots, a_n \in \mathbb{R}^n$. Då kan vi betrakta $\det(a_1 \dots a_n)$ (determinanten av matrisen med kolonner $a_1, \dots, a_n$) som ett element i $\Omega^n(\mathbb{R}^n)$, som enligt ovan har dimension 1.

Nu ser man att om $v_1, \dots, v_n$ bas för V , $w_i = \sum \alpha_{ji} v_j$, $\omega \in \Omega^n(V)$ då har vi

$$\omega(w_1, \dots, w_n) = \det(\alpha_{ij}) \omega(v_1, \dots, v_n)$$

(Thm. 5.)

Differentialformer på M : Bunt $\Omega^k(TM)$ bildas på naturligt sätt. Sektioner $C^\infty(\Omega^k(TM))$ kallas k -former. Låt ω, η k -form resp. ℓ -form. Då har vi naturligt definierad $k + \ell$ -form $\omega \wedge \eta$.

Låt

Låt $f : M \rightarrow N$, $\omega \in C^\infty(\Omega^k(TN))$, då har vi tillbakadragningen $f^*\omega \in C^\infty(\Omega^k(TM))$, k -form på M . Vidare

$$f^*(\omega \wedge \eta) = f^*\omega \wedge f^*\eta$$

Låt (x, U) vara koordinat system vid $p \in M$. Då är $\{dx^i(p)\}_{i=1}^n$ bas för M_p^* , d.v.s.

$$\{dx^{i_1}(p) \wedge \dots \wedge dx^{i_k}(p), 1 \leq i_1 < \dots < i_k \leq n\}$$

blir bas för $\Omega^k(M_p)$. D.v.s. k -form ω kan skrivas

$$\omega = \sum_{i_1 < \dots < i_k} \omega_{i_1 \dots i_k} dx^{i_1} \wedge \dots \wedge dx^{i_k} = \sum \omega_I dx^I$$

där vi har använt multiindex notation $I = i_1 \dots i_k$.

Tätheter på M : Låt $f : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^n$ vara C^∞ , låt $\{x^i\}$ vara kartesiskt koordinat-system på $\mathbb{R}^n$ och låt $\det Df$ vara Jakobianen till f . Då gäller p.g.a. ovan att $f^*dx^1 \wedge \dots \wedge dx^n = (\det Df) dx^1 \wedge \dots \wedge dx^n$. Detta känner man igen som formeln för transformation av volymselement.

Det analoga formeln på mångfalden är följande: Låt M, N vara C^∞ mångfalden av dimension n , låt $f : M \rightarrow N$ vara C^∞ , låt (x, U) koord. syst. vid $p \in M$, (y, V) koord. syst. vid $q = f(p) \in N$. Då gäller

$$f^*(gdy^1 \wedge \dots \wedge dy^n) = (g \circ f) \det \left(\frac{\partial y^i \circ f}{\partial x^j} \right) dx^1 \wedge \dots \wedge dx^n$$

Om vi tillämpar detta på koordinatbyte får vi att

$$gdy^1 \wedge \dots \wedge dy^n = hdx^1 \wedge \dots \wedge dx^n$$

endast om $h = g \det \left(\frac{\partial y^i}{\partial x^j} \right)$, D.v.s. sektion av $\Omega^n(TM)$ definerar "täthet" på M .

Orientering: Vi kan nu definiera en orientering av M som en sektion av $\Omega^n(TM)$ som är skild från 0. M sägs vara orienterbar om det finns en orientering på M .

Obs. att detta är ekvivalent med tidigare begrepp för orientering, jfr. Kap. 3, s. 117 ff.

Yttre derivata: $f \in C^\infty(M)$ kan betraktas som 0-form, dvs. sektion av $\Omega^0(TM)$. Vidare $df \in C^\infty(\Omega^1(TM))$ är 1-form. Man kan definiera en (anti-)derivation $d : C^\infty(\Omega^k) \rightarrow C^\infty(\Omega^{k+1})$ genom

$$d\omega = \sum \frac{\partial \omega_{i_1 \dots i_k}}{\partial x^j} dx^j \wedge dx^{i_1} \wedge \dots \wedge dx^{i_k}$$

d kallas yttre derivata och har följande egenskaper:

1. $d(\omega_1 + \omega_2) = d\omega_1 + d\omega_2$
2. Om ω_1 k -form, $d(\omega_1 \wedge \omega_2) = d\omega_1 \wedge \omega_2 + (-1)^k \omega_1 \wedge d\omega_2$
3. $d(d\omega) = 0$ (d.v.s $d^2 = 0$).

Man kan visa att d är specificeras unikt av egenskapen att df är "den gamla vanliga" och ovanstående.

d är naturlig, d.v.s. $f^*d\omega = d(f^*\omega)$. (Prop. 16)

Poincarés Lemma: Om $\omega = d\eta$ för ngt. η kallas ω *exakt* och om $d\omega = 0$ kallas ω *sluten*.

P.g.a. $d^2 = 0$ gäller ω exakt $\Rightarrow \omega$ sluten. Lokalt gäller även omvändningen p.g.a. Poincarés Lemma som säger att om k -form ω är sluten, d.v.s. $d\omega = 0$ så finns till varje $p \in M$ en omgivning V och en $(k-1)$ -form η definierad på V så att

$$\omega = d\eta$$

på V . Jag kommer att ge beviset av Poincaré's lemma enligt Problem 23, Kap. 7.

OBS. att detta gäller ej globalt. I själva verket kan man definiera

$$H^k = \frac{\{\text{slutna } k\text{-former}\}}{\{\text{exakta } k\text{-former}\}}$$

detta ger den s.k. deRham kohomologin, och mäter s.a.s. bristen på exakthet hos slutna former. Under vissa förutsättningar kan man betrakta operatorm d som dualen till randoperatorm i den singulära homologin.

Det grundläggande exemplet på en sluten men ej exakt form ges av

$$\omega = -\frac{y}{x^2 + y^2} dx + \frac{x}{x^2 + y^2} dy$$

på $\mathbb{R}^2 \setminus \{0\}$.

Problem, Kap 7: 4,9,12,20,21,27